بسم الله الرحمن الرحيم

NEDENSELLİK VE KADER

"Nedensellik"in; dinlerin, ideolojilerin ve felsefenin ana konusu hatta bunların varlık nedenini açıklayan bir konu olduğunu söylesek abartmış olmayız. Nedenselliği tartışanlar, nedenselliğin nelerin arasında olduğu hususunda da ihtilaf etmişlerdir. Kimisi *"Olaylar arasında nedensellik olur."* derken özellikle eskiler *"Nedensellik olgular arasındadır."* demişlerdir.

Nedenselliğin "durumlar arasında" olduğunu söyleyen de vardır. John Luke, David Hume, Immanuel Kant ve bu çizgide olanlar ise nedenselliğin tam olarak asla bilinemeyeceğini söylemişlerdir.

Nedensellik tartışmasına "sebep-sonuç" üzerinden yani "nedenin sonuçtan sonra olduğu" tarafından bakanlar tartışmayı başka bir boyuta taşımışlardır.

Meseleye geleneksel İslam anlayışı üzerinden bakacak olursak geleneksel anlayıştaki "kader" mevzusunun "nedenin sonuçtan sonra olduğu" anlayışıyla bazı yerlerde örtüştüğünü görürüz.

KANAATİMCE; "Nedensellik" tartışmasını yapanların tamamı (kaderciler de dahil), tartışmayı bütünden ayrı saydıkları tikeller üzerinden götürdükleri için büyük resmi görmeden ya da görmezden gelerek bu tartışmayı yapmaktadırlar çünkü nedenler hiçbir zaman tek başlarına olamazlar.

Unutulan ya da görmezden gelinen şey; "nedenlerin de nedeni olduğu"dur.

Bu tartışmanın anlamlılığı ve tutarlılığı ister istemez "İLK NEDEN"e kadar uzanmaya bağlıdır yani tüm nedenleri başlatan "ilk neden" çünkü ilk nedeni dikkate almadan sonradan ortaya çıkan nedenlerin açıklanabilmesi imkansızdır.

Sadece bu da değil: Nedenlerin dikeyde en baştaki ilk nedene uzanmaları nasıl ki bir zorunluluksa yatayda da tüm nedenlerin birbirine bağlı gerçekleştiğini görme ve dikkate alma zorunluluğu vardır.

Yatay nedenlerle alâkalı olarak "kelebek etkisi/efekti" en güzel örnektir aslında.

Aydınlığın nedeni güneşin doğmasıdır ama güneşin doğması da varlıktaki her bir nesnenin güneşin doğuşuna neden olacak şekilde gerçekleşmesine bağlıdır.

Yatayda, tüm nedenlerin tek bir nedene bağlı olduğunu söylemek zorundayız. O da "varlığın düzenliliği"dir.

Varlıkların tamamı hem bir başka varlığın sonucu hem de başka varlıkların nedenidir.

Dikeydeki neden de eninde sonunda tek bir nedene bağlıdır, Yüce Allah'ın "KÜN!" demesine.

Yatay nedenler, varlıkların dikeyde kendisini gerçekleştirmesinin sonucudur ama bu sonuç yatayda birbirine bağlı sayısız nedenin oluşmasının nedenidir aynı zamanda.

“Nedenler” bir zeminde gerçekleşir ve bu zemin her zaman için BİRİNİN o zemini ayakta tutmasına bağlıdır.

Yağmur, suyun buharlaşmasına; suyun buharlaşması güneşe; güneş galaksideki diğer cisimlere, galaksiler başka galaksilere; galaksiler nebulalara; nebulalar ise hepsini anlaşılabilir bir nedensellik zinciriyle birbirine bağlayan bir GÜCE bağlıdır.

Üstelik sadece bu da değil; tüm nedenleri birbirine bağlayan o GÜCÜN, bu nedenleri bir uyumsuzluk oluşturmadan devam ettirmesi için aynı zamanda TİKEL nedenleri de kuşatmış olması gerekmektedir

Filozoflara aşırı küçümseyici bir bakış açısıyla yaklaştığım söylenebilir, buna itiraz etmem fakat bunun NEDENİ benim onlara yönelik küçümseyici bakış açısına sahip olmamdan değil, GERÇEKTEN KÜÇÜK olmalarıdır.

Onların içinde bulundukları birinci küçüklük, her düşünceyi devasa bir çelişkiyi görmezden gelerek oluşturmaya çalışmalarıdır, o devasa çelişki şudur:

Ne söylenirse söylensin her sözün anlamlı olabilmesi sadece ve sadece bir tümelden hareketle olmasına bağlıdır. Onlar düşüncelerinde ya “aklı” ya da “duyuları” merkeze almaktadırlar. Oysa ne akıl ne de duyular MİNİCİK BİR TÜMEL ELDE EDEMEZ.

Tümel dediğimiz şeyin tümel olabilmesi ancak varlığın tamamının tüm zamanların kapsanması ile elde edilebilecek bir şeydir. Bunun dışındaki tüm tümeller, tikellerin genelleştirilmesiyle oluşturulmuş VARSAYIMLARdır ki felsefi jargonda buna “DOGMA” denmektedir.

İşte onlar tüm felsefi söylemlerini bu çelişkiyi görmezden gelerek yapmaktadırlar.

Mesela KANT’ı ele alalım. Kant, “nedenselliğin asla bilinemeyeceğini çünkü her bir varlığın KENDİNDE ŞEY olarak bilinmediğini” söylemiştir. Bu söylem tümel bir yargıdır fakat problem şudur ki, tümel yargıların olamayacağını söyleyen Kant bu söylemiyle tümel bir yargı belirttiği çelişkisini görmezden gelmiştir çünkü onun *“Varlığı kendinde şey olarak bilemeyiz.”* demesi için varlığı tamamen kuşatmış olması gerekmektedir. Tikel tecrübelerin tamamını tüketmiş olması gerekmektedir -ki böyle bile olsa bu tümel yargı sadece o ölene kadar geçerlidir.

Onun çelişkisiz bir filozof olması için meşhur cümlesini şu hâle getirmesi gerekmektedir: “VARLIĞIN ‘KENDİNDE ŞEY’ OLDUĞUNU BİLEMEYECEĞİMİZİ DE BİLEMEYİZ.”

İşte cümlesini böyle kursaydı o zaman ona çelişkisiz ve tutarlı derdik.

Kant varlığı var eden bir ilah olmadığına göre, edindiği tüm bilgiler kendi tikelidir ve bu tikel edinimler daima sınırlı ve görecelidir.

Sınırlılık ve görecelilik üzerine kurulmuş hiçbir yargı tümel değildir ve bu yüzden tümel yargılar belirtenler daima bu çelişkiyi görmezden gelmek zorundadırlar.

Şimdi "nedensellik" tartışmasını iğne deliği bile sayılamayacak yerden bakarak yapanlar kadrajlarına giren görüntüyü "varlığın tamamı" sayarak yapmaktadırlar.

"Pencereye taş attım, o da kırıldı." Bu cümledeki nedenselliğe ister olaylar ister olgular üzerinden bakalım sadece pencere ve sadece taş tikelinde bir nedensellik yoktur bu olayda ve olguda çünkü herhangi birinin yerdeki taşı alması, fırlattığında hedefine doğru gitmesi, camı kırması ve sonra tekrar yere düşmesi, bu olayı ve hatta olguyu mümkün kılan sonsuz sayıda nedenin hem de AYNI ANDA gerçekleşmesine bağlıdır. Taşı ve camı tüm bu nedensellik zincirinden kopardıktan sonra nedensellik tartışması yapmak bir başka devasa çelişkiyi görmezden gelmek demektir.

Ne yatayda ne de dikeyde nedensellik, bakınca görülen bir şey değildir yani nedensellik ontolojik bir temel üzerinden asla açıklanamaz. Bu EPİSTEMOLOJİK bir durumdur.

"Suyu ateşe koydum kaynadı, o halde suyun kaynama nedeni ısıdır." şeklindeki bir cümleyi kurmak bile varlığın ontolojisini aşan EPİSTEMOLOJİK bir kökene muhtaçtır. Çünkü ateşin suyu kaynatması ateşi ateş olarak mümkün kılan nedenlere, o nedenler başka nedenlere, onlar da sonsuza giden başka nedenlere bağlıdır. Bu nedenler zinciri ontolojik bir gözlemle veya deneyle açıklanamayacak kadar çoktur.

Hani meşhur kısır bir tartışma vardır: *"Yumurta mı tavuktan, tavuk mu yumurtadan çıktı?"* diye. Bu tartışmanın kısır döngüye dönüşmesi ister yumurta ister tavuk olsun, bu soru ancak ve ancak ikisinden birini var eden bir neden olunca yapılabilecek bir tartışmadır.

İki tane 'var' var, yumurta ve tavuk. Tartışmayı yapanlar, önce iki 'var'ı kabul etmekte ve sanki nedensellik ilişkisi bu ikisini de aşan bir duruma bağlı değilmiş gibi konuşmaktadırlar.

Uzun lafın kısası: Yüce Allah dikkate alınmadan yapılacak her türlü NEDENSELLİK arayışı eninde sonunda sahte ilahlar üretecektir.

Bir mümin için nedensellik sorunu diye bir sorun olamaz.

Ha *"Buradan KADERCİLİK çıkar mı?"* diye bir soru akla gelebilir. Bu, 'KADER' kelimesine yüklenilen anlama göre *"Hem evet hem hayır."* şeklinde cevaplanabilecek bir sorudur. Eğer 'KADER' kelimesine geleneksel anlayışın yüklediği anlam temel alınırsa buradan asla KADERCİLİK çıkmaz.

Ama 'Kader' kelimesine "ölçülülük, ilkesellik, düzenlilik, rastlantısızlık" anlamı yüklenirse (ki kanaatimce Kur'an bunu kastediyor), evet bu durumda buradan bir KADER çıkar.

İşte tüm nedenler de bu 'KADER'E BAĞLIDIR.

Yine *“Sonuç mu önce neden mi önce?”* tartışması ile ‘KADER’ konusunu yan yana getirerek konuşacak olursak Yüce Allah’ın tüm zamanları kuşatan bir İlah olduğu düşünüldüğü takdirde sanki sonuçlar nedenlerden önce gibi durmaktadır.

Fakat bu ancak geçmiş ve gelecek zamanın da olgusal olarak var olduğu kabulüne bağlıdır. Oysa bu kabul yanlış bir kabuldür çünkü (daha öncede demiştik) Allah mutlak olduğu için, onun için sadece ŞİMDİ vardır. İnsan ise mukayyet olduğu için sadece ŞİMDİYİ yaşamaktan başka bir seçeneği yoktur. Bu durumda hakiki zaman sadece şimdiki zaman hatta AN olmaktadır.

Tam burada şu soru gelir akla: *“Peş peşe gelen AN’ların NEDENSELLİĞİ zorunlu mudur?”*

Bir mümin için cevap: *“ASLA ZORUNLU DEĞİLDİR.”* şeklinde olmak zorundadır.

Yani hiçbir AN, bir başka AN’ın nedeni değildir. Her AN’ın tek nedeni vardır: *‘ALLAH’U ZÜL CELALİ VE’L İKRAM’*

Tüm nedenler O’nun kudret elindedir ve O tüm nedenleri bir ölçüye yani bir KADER’e bağımlı hâle getirmiştir. İşte tüm nedenlerin nedeni bu BAĞIMLILIKTIR.

Bir mümin için “NEDENSELLİK tartışması” diye bir tartışma yoktur. O, nedenlerin ölçüsüzlüğüne değil, ÖLÇÜNÜN NEDENİNE bağımlı bir varlık olduğunu bilir çünkü.

Bir müminin TÜMEL sorunu yoktur çünkü O’nun aydınlatıcı bir kitabı, her daim ona yol gösteren bir kitabı vardır.

Bir müminin DOGMA’yı temel alması da mümkün değildir çünkü onun varsayımlarla elde edilmiş bir tümeli yoktur ve olamaz da.

Her varsayım eninde sonunda bir habere dayanır. Mümin hangi habere inanacağının tercihini yapmış kişidir. O, kendi sınırlılığına ve göreceliliğine bakmadan haber veren şeytanların haberine değil, RESULE ve RESULÜN GETİRDİĞİ HABERE inanmış biridir.

Müminin “nedensellik” arayacağı tek yer işte resulün getirdiği o HABERDİR, başka yer değil.

(İnfitâr 82/6)
يَّا اَيُّهَا الْاِنْسَانُ مَا غَرَّكَ بِرَبِّكَ الْكَرِيمِ
Yâ eyyuhâ-l-insânu mâ ġarrake birabbike-lkerîm(i)

Kusursuzluk sadece Âlemlerin Rabbi Allah’ın olabileceği bir şeydir.

الحمد لله رب العلمين

Ramazan Demir
02.06.2024